

Реалізація відтворювальних процесів в АПК: екологічний контекст

В.І. Чорнодон, кандидат економічних наук
Вінницький інститут економіки ТНЕУ

Показано, що необхідною умовою стабільного виробництва продукції в АПК як на базовому, так і на галузевому рівні є забезпечення процесу планомірного відтворення на основі розробки і реалізації стратегії діяльності окремих суб'єктів господарювання; визначено, що умовою реалізації відтворювальних процесів відповідно до вимог екологобезпечного виробництва є формування оптимальної структури виробничих ресурсів.

Реалізація відтворювальних процесів здебільшого залежить від змін зовнішніх умов функціонування аграрних підприємств, підвищення вимог до якості продукції, зростання конкуренції, розповсюдження нових екологобезпечних видів продукції та технологій їх виробництва.

Особливості відтворення в аграрному секторі полягають в тому, що процес виробництва пов'язаний з природно-біологічними чинниками і є системним впровадженням в аграрну сферу результатів науково-дослідницької діяльності, які спонукають до позитивних якісних та кількісних змін у характеристиці взаємозв'язків біо- та техносфери і впливають на екологічний стан навколишнього середовища.

Над проблемою відтворювальних процесів в АПК працювали такі науковці: В.І.Бойко, В.А. Борисова, О.Є. Гудзь, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, І.І.Лукінов, М.Г.Лобас, О.В. Овсяніков, Б.Й. Пасхавер, В.Л. Перегуда, П.Т. Саблук, Н.М. Сіренко, О.О. Сторожук, І.І. Червен та ін. Проте через нехтування об'єктивними законами розвитку й відтворення природно-ресурсного комплексу протягом тривалого періоду екологічна ситуація в Україні має чітко виражений кризовий характер, відповідно потребує обговорення питання екологізації процесів відтворення та трансформації на цій основі усієї відтворювальної системи АПК.

Теоретичною і методологічною основою роботи є системна методологія, об'єктивні економічні та екологічні закони розвитку процесів і явищ, а також праці вітчизняних і зарубіжних учених.

Метою нашої роботи було визначення особливостей процесу екологізації та його вплив на реалізацію відтворення в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатогалузевість АПК, різноманітність ґрунтово-кліматичних умов та багатоукладність економіки, а також зміна клімату зумовлюють проведення широкого спектра досліджень, спрямованих на поглиблене вивчення основ генетики, селекції та біотехнології, створення нових біологічних об'єктів із заданими споживчими властивостями; відпрацювання сучасних технологічних рішень з виробництва, зберігання та

переробки сільськогосподарської сировини; зменшення питомих витрат енергії на виробництво продукції та підвищення продуктивності праці; виробництво та ефективне використання енергоносіїв з біосировини; розроблення нових технологічних процесів і технічних засобів для промислового виробництва сільськогосподарської продукції; більш повного використання агробіологічного потенціалу сільськогосподарських територій; підвищення якості продукції та збереження довкілля, а також наукове обґрунтування організаційно-економічних механізмів, здатних забезпечити ефективний розвиток галузей АПК в ринкових умовах.

Для досягнення цього потрібно повсякчас чітко визначити мету виробництва і напрями використання продукції, мати детальну інформацію щодо кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції і продуктів її промислової переробки, всебічну оцінку відповідності ґрунтів і клімату особливостям виробничого процесу.

Екологізація сільського господарства – система загальнодержавних, галузевих і регіональних заходів, спрямованих на впровадження в практику сільськогосподарського виробництва якісно нових, екологічно безпечних видів техніки, технологій та організації матеріального виробництва, способів і методів функціонування аграрних та агропромислових комплексів з метою раціонального використання природних ресурсів, їх збереження, відтворення та підтримання динамічної екологічної рівноваги в навколишньому середовищі [1]. Невід'ємною умовою сільськогосподарської діяльності є охорона довкілля, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини, задоволення потреб населення в екологічнобезпечних харчових продуктах.

Показники раціонального використання ресурсів та їх відтворення є основними видами компонентів природних ресурсів і структурних елементів виробничого потенціалу АПК.

Доцільно виділити такі види відтворення аграрного природно-ресурсного потенціалу, як *звужене*, якщо обсяги відновлення аграрних природних ресурсів нижчі за обсяги їх використання; *просте*, якщо обсяги відновлення аграрних природних ресурсів дорівнюють обсягам їх використання; *розширене*, якщо обсяги відновлення природних ресурсів більші за обсяги їх використання [2, с. 266].

У вітчизняному продовольчому комплексі звужене і просте відтворення мали місце за ресурсномісткого екстенсивного типу аграрного виробництва. Концептуально, якщо врахувати сутність і зміст таких економічних категорій, як збереження аграрних природних ресурсів та їх просте відтворення, то можна дійти висновку про подібність, але не тотожність даних понять. Кінцевою метою і збереження, і простого відтворення аграрних природних ресурсів є їх збереження у тому самому обсязі та якості, а різниця полягає в тому, що за простого відтворення вони включені в процес аграрного виробництва. Розширене відтворення аграрного природно-ресурсного потенціалу має місце в умовах інтенсивного типу виробництва продуктів харчування і продовольчої сировини і здатне забезпечити як зростаючі потреби суспільного виробництва у продовольчих товарах, так і якісні параметри аграрних ресурсів довкілля. На

нашу думку, екстенсивне аграрне природокористування є одним із мультиплікаційних наслідків диспаритету аграрного природно-ресурсного та соціально-економічного потенціалів.

Традиційний обробіток ґрунту, який застосовується протягом тривалого періоду на полях сільськогосподарських підприємств, спричинив підвищений рівень водної та вітрової ерозії, зменшення складу органічних домішок в ґрунті, погіршення екологічного стану. Тому сьогодні потрібно впроваджувати ґрунтозахисну систему землеробства, що базується на застосуванні ґрунтозахисного та ресурсозберігаючого обробітку ґрунту No-Till, в основі якого лежить інноваційна технологія землеробства. Сучасна система ведення сільського господарства базується на використанні природно-ресурсного потенціалу, від якого залежить 80 % урожайності. У разі використання системи No-Till вплив природно-кліматичних умов мінімізується, основними факторами впливу на рівень урожайності є технологічні параметри та ефективність організаційно-управлінської діяльності.

У сільському господарстві з метою збільшення виробництва розробляються і запроваджуються нові технології, тобто розвиток виробництва потребує широкого застосування синтетичних мінеральних добрив, засобів хімічного захисту рослин. Використання хімічних сполук, гербіцидів, мінеральних добрив, пестицидів дозволяє значно зменшити ризик втрат урожаю. Але тривале застосування на посівах тих самих видів гербіцидів призводить до виникнення резистентності у бур'янів, подолати яку можливо лише застосуванням препаратів нових хімічних груп, що потребує ретельного вивчення. Особливо важливим при цьому виступає питання розробки та впровадження екологічної системи ведення землеробства [3, с.9].

Одним з напрямів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва є хімізація, яка передбачає внесення у ґрунт і хімічних добрив, і пестицидів, що широко використовують усі розвинені країни світу. Застосування хімічних добрив зумовлено щорічним винесенням із ґрунту, разом з урожаєм, виносяться десятків мільйонів тонн поживних речовин: азоту, калію, фосфору та ін. А тому внесення органічних і мінеральних добрив є одним із важливих способів підвищення родючості ґрунтів.

У зв'язку з неконтрольованим застосуванням органічних і мінеральних добрив та засобів захисту рослин, перевантаженістю території свійськими тваринами і птицею, недотриманням санітарних та гігієнічних вимог сільських поселень, що є результатом відсутності контролю за екологічним станом сільських територій, відсутності знань та поінформованості сільського населення стосовно екологічних проблем довкілля, питна вода і сільськогосподарська вирощена продукція не відповідають стандартам якості.

Встановлено, що якість сільськогосподарської продукції особистих селянських господарств не відповідає санітарно-гігієнічним вимогам щодо забруднення нітратами і важкими металами. До 78 % усіх проаналізованих зразків рослинної продукції забруднені нітратами. Це перш за все стосується овочів, котрі в раціоні харчування сільського населення складають до 30 %. Найбільше забруднена овочева продукція у Миколаївській області (78 %), дещо

менше в Київській, Одеській (61 %) та Чернігівській (50 %) областях. Найменше забруднені зразки продукції з Житомирської (35 %), Вінницької (33 %), Полтавської (31 %) та Сумської (26 %) областей [4, с. 84].

Висновки

Найбільш перспективними і ефективними є агротехнічний і біологічний методи захисту рослин, а також впровадження стійких сортів сільськогосподарських культур.

Відмінності у ресурсах, якими володіють аграрні підприємства, формують основу для диференціації їх можливостей з реалізації відтворювальних процесів, що створює ускладнення при розробці їх виробничої політики. Важливе значення має прискорення розвитку інфраструктури і переробних галузей промисловості.

До проведення екологізації сільського господарства рекомендуються такі заходи з поліпшення якості ґрунтів: застосування органічних добрив, агролісомеліорація, мінімізація техногенного впливу на ґрунти, ґрунтозахисні технології, біологічні методи захисту рослин, оптимізація сівозмін та ін. [5].

Як показують розрахунки, в результаті ліквідації втрат сільгосппродукції можна на 30–40 % скоротити площі використовуваних сільгоспугідь. По суті форсований розвиток виробничо-збутової сфери АПК – це альтернативний варіант вирішення екологічних проблем у сільському господарстві, своєрідна компенсаційна програма по відношенню до природних ресурсів. Такий напрям передбачає глибоку структурну перебудову АПК.

Отже, необхідною умовою стабільного виробництва продукції в агропромисловому комплексі як на базовому, так і на галузевому рівні є забезпечення процесу планомірного відтворення на засадах розробки і реалізації стратегії діяльності окремих суб'єктів господарювання. Формування оптимальної структури виробничих ресурсів дає можливість реалізації відтворювальних процесів відповідно до вимог екологобезпечного виробництва.

Бібліографія

1. Проект Закону України “Про сільське господарство” від 27.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
2. *Коренюк П.І.* Еколого-економічна ефективність відтворювальної системи продовольчого комплексу: теорія, методологія, практика: монографія / *П.І. Коренюк.* – Дніпропетровськ : ДДФА, 2005. – 355 с.
3. *Погріщук Б.В.* Еколого-економічна парадигма сучасного розвитку сільськогосподарського виробництва / *Б.В. Погріщук, Г.Б. Погріщук* // Агросвіт. – 2011. – № 9. – С. 8–12.
4. *Гудзь О.Є.* Зміна дисбалансу еколого-економічного розвитку аграрної сфери України / *О.Є. Гудзь, О.С. Степасюк* // Полтавська аграрна академія. – 2011. – Вип. 2, Т. 1. – С. 81–87.
5. *Жибинова К.В.* Экономические основы экологии [Електронний ресурс] / *К.В. Жибинова.* – Режим доступу: http://www.kgau.ru/distance/ur_4/ekology/cont/2-5.html